

С.І. Ткачук

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ
ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ**

В статті розкриваються актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах. Аналізуються система і зміст професійної підготовки сучасного вчителя трудового навчання.

Ключові слова: вчитель трудового навчання, трудове навчання, професійна підготовка, освітня галузь «Технологія», інформаційні технології.

В статье раскрываются актуальные проблемы подготовки учителя трудового обучения в высших педагогических учебных заведениях. Анализируются система и содержание профессиональной подготовки современного учителя трудового обучения.

Ключевые слова: учитель трудового обучения, трудовое обучение, профессиональная подготовка, образовательная область «Технология», информационные технологии.

In the article the actual problems of teacher training of labor studies at higher educational establishments. Analyzes the system and content of modern teacher training labor training.

Keywords: teacher labor education, labor training, vocational training, educational sector "Technology", Information Technology.

Постановка проблеми. Глибокі соціальні й економічні зрушення, що відбуваються на межі третього тисячоліття в Україні, спонукають до реформування системи освіти, яка має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності. Лише компетентна, самостійна і відповідальна, з

чіткими громадянськими позиціями індивідуальність, тобто вихована людина здатна до оновлення суспільства, забезпечення державності України, розвитку її економіки та культури. Виховання такої людини доручено армії освітян.

У цільовій комплексній програмі «Вчитель» зазначається, що завдяки діяльності педагога має реалізуватися державна політика у створенні інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку, збереженні і примноженні культурної спадщини й формуванні людини майбутнього. Це завдання може бути виконане тільки щоденною, сумлінною, чесною працею багатьох педагогів, які підтверджують слова Я. Коменського, що справа вчителя, скромна ззовні, є однією з величезних справ історії.

Нині, коли загальноосвітня школа переорієнтовується на вимоги ринкової побудови всіх сфер соціального життя держави, найперше змінилася роль вчителя як центральної фігури в організації навчально-виховного процесу. Є підстави говорити про тенденцію до розшарування вчителів середніх шкіл за рівнем майстерності. З'являється так званий елітний вчитель. Його характерні риси – професіоналізм, впевненість в собі, оптимістичне сприймання світу, заповзятість, творчість. За аналогією з економічним чуттям, такому вчителю притаманне чуття сучасності у педагогічній реальності. Такий учитель поєднує в собі вузьку спеціалізацію з широким світобаченням. Він готовий завжди оволодівати новими формами, методами, технологіями навчання і виховання, що дає йому впевненість у завтрашньому дні. Такий вчитель утверджує оптимістичний підхід до дійсності, є стійким у стресових ситуаціях, соціалізується в умовах кризи, залишається для учня важливим суб'єктом його соціалізації. Для нього характерною є висока загальна і професійна культура, але поряд з ним існує вчитель-ремісник, вчитель-заробітчанин.

Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття» одним із напрямів реформування освіти визначає підготовку нової генерації вчителів з високим загальним рівнем педагогічної культури, які б втілювали в життя основні принципи перебудови освіти, а саме: гуманізації, гуманітаризації, демократизації, етнізації, диференціації, індивідуалізації [1].

Підготовка майбутніх учителів трудового навчання (технологій) до творчої діяльності має здійснюватися на загальнонауковому, загальнотехнічному, загальнопедагогічному і фаховому рівнях. Цей процес повинен пронизувати ряд циклів навчальних дисциплін та видів навчально-дослідницької діяльності студентів. Складність і поліаспектність проблеми підготовки майбутніх учителів трудового навчання (технологій) призводить до того, що вона супроводжується низкою суперечностей між:

- традиційним сциєнтично-технократичним і новітнім гуманістичним напрямками формування світогляду сучасної людини, повязаними із зміною освітньої прадигми;

- змістом технологічної підготовки, який через скорочення часу на трудове навчання набув характеру мінімізованої дидактичної структури, і потребами суспільства у широкій технологічній культурі учнівської молоді як інтегрованої якості особистості;

- традиційною системою підготовки майбутніх учителів трудового навчання (технологій) і необхідністю в індивідуальному творчому характері їх практичної діяльності;

- потребами студентів педагогічних університетів у знаннях, уміннях і навичках дослідницької роботи (гнучкість, мобільність, варіативність) і відсутністю науково обґрунтованої системи і технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання (технологій) до дослідницької діяльності;

- вимогами щодо рівня практичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання (технологій) до дослідницької діяльності і внутрішніми мотивами розвитку особистості студентів, їх потребами та особливостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поліаспектність проблеми підготовки майбутніх учителів до творчої професійної діяльності знайшла своє відображення у різних напрямках педагогічних досліджень.

Широке коло проблем загальнопедагогічної підготовки вчителів досліджено ученими-педагогами О.Абдуліною, А.Алексюком, Ю.Бабанським, А.Беляєвою, І.Богдановою, І.Зязюном, Н.Кузьміною, А.Лігоцьким, В.Лозовою,

В.Радулом, Л.Савенковою, В.Сагардою, С.Сисоєвою, М.Сметанським, Г.Троцко, М.Фіцулою, В.Чайкою та ін.

Проблеми теорії і практики особистісно орієнтованої освіти та нових інформаційних технологій досліджені В.Биковим, Р.Гуревичем, М.Жалдаком, М.Лазарєвим, І. Мархель, Ю.Машбиць, Н.Морзе, С.Подмазіним, В.Серіковим. Теоретико-прикладні засади неперервної професійної освіти з'ясовували В.Бондар, С.Гончаренко, О.Коваленко, В.Кремень, Е.Лузік, Н.Ничкало, Л.Романишина, С.Сисоєва, О.Савченко, Л.Хомич, Б.Шиян та інші.

Теоретико-методичні засади професійної підготовки вчителя трудового навчання (технологій) розглянуті в дослідженнях А.Вербицького, А. Грітченка, О.Коберника, В.Мадзігона, В.Сидоренка, А.Терещука, Г.Терещука.

У філософсько-психологічній концепції відомого психолога С. Рубінштейна доведено, що ставлення людини до людини опосередковане ставленням людини до буття. Це дозволяє зробити висновок, що від характеру взаємин «учитель–учень», «педагог–учень», «викладач–студент» залежить окреслення ставлення молоді до оточуючої дійсності (стосунки в колективі, система самовідносин). Зрозуміло, що стосунки з розумним і добрим вчителем, вихователем, педагогом – це рятівне коло для дитини у перехідний період, період економічної та соціальної нестабільності. Педагогічно доцільні стосунки, взаємини складаються з тим педагогом, для якого основними цінностями є вихованці і їх доля та інтереси; наука, яку він представляє, і методи, відкриття; професія, яку він обрав. Тому майбутнього вчителя слід уже зараз ретельно готувати до формування суб'єкт–суб'єктної взаємодії з дітьми. Педагогічні кадри нової генерації покликані поєднувати високий професіоналізм із усвідомленням сучасних потреб.

Мета написання статті. Визначити актуальні проблеми професійної підготовки вчителя трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Проведені нами дослідження свідчать про те, що вчителі не завжди відповідають вимогам сучасності. Навчально-виховний процес у загальноосвітній школі зберігає офіційно-авторитарний характер (68% вчителів здійснюють взаємодію зі школярами на основі формальних, дистанційних, авторитарних стосунків). Близько половини учнів не задоволені рівнем отриманих знань, кожний п'ятий не бажає відвідувати школу. В результаті обстеження випускників шкіл виявлено таке: 15% випускників ставляться до школи негативно, 48% – байдуже, 6% – ненавидять школу; позитивно характеризують школу лише 31 %, а з любов'ю ставляться до неї лише 4%. Отримані дані свідчать про те, що вчитель не завжди є взірцем, прикладом для учнів.

Складна фінансово-економічна ситуація наклала свій відбиток на взаємини педагога з учнем. Близько 80% учителів школи несуть у класи смуток, роздратування, крик і повчання, поганий настрій і авторитаризм. Тому 90% учнів хочуть бачити вчителя життєрадісним, веселим, добрим, гарним настроєм та в першу чергу професіоналом. В умовах нинішнього кризового соціуму учень особливо гостро реагує на дисгармонію у стосунках з вчителем та потребує з його боку особливого педагогічного уміння: тонко реагувати, обережно торкатись, ненав'язливо любити, бути чуйним і людяним, оптимально вибирати метод впливу.

Результати анкетування серед старшокласників примушують замислитися над міркуваннями дітей, висловленими у анкетах, як, наприклад: «Як часто не вистачає підтримки і взаєморозуміння і як часто вчителі цього не бачать»; «Я хочу, щоб вчитель не принижував, а допомагав, як більш досвідчений, менш досвідченому».

Наведені приклади свідчать про нагальну потребу учнів мати вчителя, який би завжди виступав сучасним і надійним посередником між особистістю учня та позитивним соціальним досвідом.

У цьому контексті важливою є модернізація національної вищої школи, зокрема системи технологічної освіти, трудового й художньо-естетичного

виховання студентської молоді. Тут важливо запропонувати якісно нові підходи до підготовки висококваліфікованих спеціалістів у системі вищої педагогічної освіти, формування нового покоління вчителів трудового навчання. Учені-педагоги докладають чимало зусиль для розв'язання цієї проблеми, однак практика свідчить, що зміст професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та шляхи його реалізації ще недостатньо сприяють формуванню у них національної самосвідомості, необхідного рівня знань і вмінь, розвитку творчих якостей особистості, тому потребують удосконалення відповідно до суспільних вимог та потреб сучасної школи.

Тому у вищих педагогічних навчальних закладах (ВПНЗ) домінантою навчально-виховного процесу стає підготовка вчителя-творця, вчителя-вихователя, спроможного вийти за межі навчального предмету, стати для учнів своєрідним транслятором національної культури і духовних традицій українського народу.

Реалізація такої моделі забезпечується змістом трудового навчання учнів у 5-9 класах.

Трудове навчання — загальноосвітній предмет, який становить основу предметного наповнення освітньої галузі «Технологія».

Головна мета трудового навчання – формування технологічно грамотної особистості, підготовленої до життя і активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного, інформаційного суспільства.

Досягнення цієї мети забезпечується змістом трудового навчання, який розроблено відповідно до Державних стандартів освітньої галузі «Технологія».

Реалізація змісту навчальної програми повинна забезпечувати розв'язання таких завдань:

- формування в учнів технічного світогляду, закріплення на практиці знань про технологічну діяльність, спираючись на закони та закономірності розвитку природи, суспільства, виробництва і науки;
- формування в учнів практичних навичок творчої діяльності, творчого та критичного мислення в процесі вивчення проектної технології;

- ознайомлення учнів з місцем і роллю інформаційно-комунікаційних технологій в сучасному виробництві, повсякденному житті;
- формування культури поведінки з різноманітними засобами праці;
- створення умов для професійного самовизначення, обґрунтованого вибору професії з урахуванням власних здібностей, уподобань та інтересів;
- формування в учнів культури праці, навичок раціонального ведення домашнього господарства, культури побуту, відповідальності за результати власної діяльності, комплексу особистісних якостей, потрібних людині як суб'єкту сучасного виробництва і культурного розвитку суспільства;
- виховання активної життєвої позиції, адаптивності, готовності до безперервної професійної освіти, конкурентної боротьби на ринку праці, потреби ініціативно включатися в систему нових економічних відносин, в підприємницьку діяльність;
- створення умов для реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання, виховання та розвитку особистості.

Державний стандарт освітньої галузі «Технології» передбачає зміщення акцентів технологічної підготовки учнівської молоді від ремісничо-тренувального навчання до впровадження у навчально-виховний процес проектно-технологічної системи, яка націлює на творчість і дослідництво, особистісно орієнтовані педагогічні технології з використанням сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів навчання. Інноваційних підходів потребують і позакласні, позашкільні форми учнівської технічної творчості тощо. Здійснення зазначених перетворень у системі технологічної підготовки учнівської молоді неминуче пов'язане із адекватними змінами у системі професійного навчання майбутніх учителів трудового навчання (технологій) [3].

Аналіз значної кількості досліджень і наукових праць, присвячених підготовці вчителів трудового навчання (технологій), дає змогу стверджувати, що найдоцільніше її здійснювати навколо завдань трудового навчання як навчального предмета, оскільки їх реалізацію має забезпечити вчитель.

Завдання трудового навчання визначені Державним стандартом базової і повної середньої освіти і конкретизовані в освітній галузі «Технології» [3]. У процесі дослідження встановлено, що серед основних завдань, які необхідно включити до складових змісту підготовки майбутніх вчителів трудового навчання (технологій) у вищих педагогічних навчальних закладах є: формування в учнів технічних понять, практичних умінь і навичок, формування техніко-технологічних знань та творчого ставлення до праці, тощо.

Наукові основи техніко-технологічної підготовки вчителів з трудового навчання (технологій) є базовою і системотвірною ланкою у формуванні їхніх професійних знань та умінь, що і зумовлює внесення відповідних змін та коректив у зміст навчальних дисциплін техніко-технологічного циклу. Аналіз системи професійної підготовки вчителів трудового навчання (технологій) у вищих навчальних закладах засвідчили, що рівень технічної підготовки майбутніх учителів є недостатнім для кваліфікованого виконання своїх обов'язків у сучасних умовах, які позначені переорієнтацією трудового навчання на проектно-технологічну діяльність учнів.

Одним із основних шляхів реформування освіти, визначених Державною національною програмою «Освіта. Україна XXI століття», є запровадження у навчальний процес сучасних педагогічних технологій та науково-методичних досягнень. Пріоритетними в освіті є нове ставлення до знань та інтелекту підростаючого покоління, кардинально нові підходи до інвестиційної політики в освітній сфері [2]. Із вищевикладеного можна зробити висновок, що чинна система підготовки вчителів для освітньої галузі «Технології» потребує змін відповідно до сучасного змісту трудового навчання.

Нове змістове наповнення трудового навчання передбачає більш глибоке ознайомлення учнів із сучасними досягненнями техніки і технологій, опанування практикою проектно-технологічної діяльності. З огляду на це, актуальним є питання розробки наукових засад техніко-технологічної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання (технологій), що потребує теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки ефективності

структурних експериментальної перевірки ефективності структурних змін у навчальних програмах і посібниках з техніко-технологічних навчальних дисциплін.

Вирішуючи лише окремі питання, наукові дослідження, що проводилися з метою вдосконалення професійної підготовки вчителів трудового навчання (технологій), не мали систематизованого характеру. Водночас останнє десятиліття характеризується значними змінами у вимогах до вчителів, що викликані запровадженням стандартів середньої та вищої педагогічної освіти. Підготовка вчителів відповідно до вимог Болонського процесу, в свою чергу, потребує нового підходу до формування змісту професійної підготовки вчителів трудового навчання. За таких умов здійснюється безпосередній вплив досягнень сучасних вимог до підготовки вчителів на зміст освіти, пов'язаний із рівнем науково-технічного прогресу, а також непрямий – за рахунок виникнення сучасних виробничих та інформаційних технологій.

Дуже важливим для сучасного вчителя трудового навчання є володіння інформаційними технологіями та вміння їх застосовувати в навчальному процесі. Сучасні інформаційні технології, що дозволяють створювати, зберігати й перероблювати інформацію та забезпечувати ефективні способи її представлення користувачу, є потужним інструментом прискорення прогресу в усіх сферах громадського розвитку. Безумовно, це один з суттєвих чинників, які визначають конкурентоспроможність країни, регіону, певного підприємства.

Важлива роль у процесі створення й використання інформаційних технологій належить системі освіти. У Державному стандарті базової й повної середньої освіти зазначається, що через зміст освітньої галузі «Технологія» забезпечується ознайомлення учнів з місцем і роллю інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному виробництві, науці, повсякденному житті та їх підготовка до раціонального використання комп'ютерних засобів при розв'язанні задач, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням, передаванням. Це завдання покладено саме на вчителя трудового навчання, який повинен сам досконало володіти

інформаційними технологіями. Для цього необхідно відкоригувати підготовку майбутніх учителів трудового навчання з інформатики, додавши до неї більш ґрунтовну прикладну підготовку в межах указанного вище завдання. Особливо необхідно звернути увагу в цій підготовці вчителя трудового навчання на вміння вести ним пошук інформації, обробляти й систематизувати її. У якості прикладного характеру знань і вмінь з інформатики вчителі трудового навчання повинні вміти створювати банк даних з різноманітними проектними роботами, працювати з технічною документацією на комп'ютері, вміти робити креслення та розрахунки з використанням комп'ютерних програм. Крім того, сучасне навчання вже досить важко уявити без мультимедійних технологій, які дозволяють використовувати текст, графіку, відео й мультиплікацію в інтерактивному режимі й тим самим розширюють галузі застосування комп'ютера в навчальному процесі. Тому вчителю трудового навчання необхідно навчитися володіти засобами мультимедіа і, крім того, навчитися готувати та створювати мультимедійні продукти.

Висновок. Таким чином, на сучасному етапі розвитку вищої освіти стандарти підготовки спеціалістів стали розширюватися за рахунок включення у них не лише системи знань, а й досвіду практичної діяльності в цілому і зокрема обов'язкового досвіду самостійної, з елементами творчості, діяльності. Це вимагає удосконалення мети, форм, методів, завдань й принципів організації трудової підготовки в загальноосвітніх навчальних закладах України та здійснення відповідної реорганізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, що змінюватиме пріоритети в підготовці майбутніх учителів освітньої галузі «Технологія» для загальноосвітніх навчальних закладів.

Література:

1. Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ століття». – К. : І.С.Д., 1994. – 61 с.
2. Державна програма «Вчитель» // Освіта України. – 2002. – 2 квітня. – С. 2–6.
3. Державний стандарт освітньої галузі «Технологія» // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 1. – С. 3–6.

Ткачук Станіслав Іванович - доктор педагогічних наук, професор кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій, декан технологічно-педагогічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Черкаська область, м. Умань, вул. садова 32Б, кв. 15 тел. +380674722530